
НАЦИОНАЛЕН ПЛАН ЗА ЗАЕТОСТТА В БЪЛГАРИЯ – ПОЛИТИКИ, ПРИОРИТЕТИ И НЕОБХОДИМОСТ ОТ ПРОМЕНИ ВСЛЕДСТВИЕ НА COVID-19

Венелин Терзиев¹

Русенски университет „Ангел Кънчев”, Русе, България

Военна академия „Георги Стойков Раковски“, София,

България

E-mail: *1terziev@skmat.com*

Резюме: Настоящата публикация е развита в две взаимосвързани части и има за основен фокус анализ и изследване на процесите на българския пазар, които протичат в създалата се извънредна ситуация вследствие на пандемичната обстановка, от COVID-19. В настоящата първа част се прави опит за системен анализ на действащия национален план за заетост, неговите приоритети и необходимост от промяна в условията на критична ситуация.

Ключови думи: пазар на труда, план за действие по заетостта, социална система, развитие, социални политики.

Тази статия се **цитира**, както следва: **Терзиев, В.** (2020). *Национален план за заетостта в България – политики, приоритети и необходимост от промени вследствие на COVID-19*. Народно-пански архив, (3), с. 44-60.

URL: www2.uni-svishtov.bg/NSArhiv

JEL: J01, J08, J48, H12.

* * *

1. Увод

Кризисната ситуация, която настъпи вследствие на пандемичната обстановка от COVID-19, все по отчетливо се отразява както върху всички сектори на икономиката, така и на провежданите социални политики. В периода до настъпване на кризисната ситуация европейските икономики бележат малък растеж, като

българската не прави изключение. Това относително добро състояние създава известен оптимизъм по отношение възможностите за реагиране в такава извънредна ситуация. Пазарът на труда, който до този момент се характеризира с добри показатели, се очаква да бъде подложен на определен натиск. Анализът на показателите на пазара на труда преди настъпване на кризисната обстановка би дал добра възможност за осъществяване на вече действащия План за действие на заетостта в България. Промените ще бъдат наложителни както и в самия държавен бюджет, така и в реализираните активни политики на пазара на труда.

От казаното дотук можем да конкретизираме основните елементи на разработката, като за обект на изследването определяме пазара на труда в България, за негов предмет – анализа на основни показатели на пазара на труда в периода на възникналата кризисна ситуация.

Целта на разработката е предлагане на адекватни коригиращи действия по осъществяване на вече приложения План за действие на заетостта в България за 2020 година.

Заложената цел предполага в своето декомпозиране да се обособят и подложат на решаване конкретно следните задачи:

- Системен анализ на политиките в действащия национален план за заетост и неговите приоритети;
- Анализирание на възможностите за промяна в условията на критична ситуация.

2. Политиките на пазара на труда в България в периоди на кризисни ситуации

През последните периоди на обозримо икономическо и политическо развитие на България за втори път осъществяваните социални политики по отношение на пазара на труда са изправени пред предизвикателства, които трябва да се преодоляват с особена бързина и вземане на правилни решения.

Първият такъв период бе преходът към пазарна икономика, който предопределя своите приоритети в националната социална политика, в това число и в политиката на пазара на труда. През този период в края на миналото столетие се измени ролята на държавата по отношение на собствеността и при регламентирането на социално-трудовите взаимоотношения. Понастоящем държавата гарантира материалното осигуряване на населението само в рамките на минималните социални стандарти, а държавните органи определят само

минимума от трудови права на работниците, които са установени чрез действащото трудово законодателство.

Търсенето на пътища и методи за формиране на пазарен модел на заетостта със социална насоченост е вече в завършен етап от това развитие и експертите отчитат, че този преходен период е продължил доста по-дълго от предвижданото и е отнел на България поне двадесет години.

За това свидетелстват процесите, извършвани във всеки от структурните блокове на социално-трудовете отношения, в голяма степен определящи характера на пазара на труда и сферата на заетост, а именно: на пазара на труда, в сферата на производствена заетост, в блока от отношения, обхващащи заплащането на труда и присвояване на неговите резултати, и в отношенията, опосредстващи потреблението като условията за формиране на жизнено ниво и едновременно условията за възпроизводство на работната сила.

Едновременно пазарът на труда създава пространство за проява на обективния икономически закон за взаимодействие между търсенето и предлагането на работна сила, изпълняващо преди всичко функцията по тяхното балансиране. Така механизмът на пазара на труда се явява механизъм за разпределение на индивидуалния труд по отрасли и сфери на общественнополезна дейност, механизъм за превръщане на потенциала на трудовите ресурси в обществен труд, реализиращ възможностите на човека и носещ му доход. Следователно за крайна цел при регулирането на пазара на труда и неговото социално приемливо функциониране може да се счита продуктивната заетост на човека.

Втората и много решаваща функция и фактор на действие на икономическия закон за взаимодействието между търсенето и предлагането на работна сила е определянето на началната цена на работната сила като главен стимул за заетост и източник за осигурена издръжка на самия работник и неговото семейство.

В началния период на изграждане на пазара на труда като част от факторните пазари единствен негов регулатор е бил механизмът на свободната конкуренция, опираща се на закона за търсенето и предлагането. Под този натиск е ставало преливането на работна сила в по-изгодни отрасли. Но ставащите под влиянието на научно-техническите новости процеси на специализация и разделение на труда са правили работната сила все по-тясно професионално ориентирана, което затруднявало „преливането“ ѝ от отрасъл в отрасъл.

Възникнали обективни основания за съществуване на безработица. Освен това капиталът започнал да се обединява и концентрира, стремейки се към монополизация и промяна в своите сфери на

влияние. Всичко това са социално-икономическите предпоставки за възникване на държавното регулиране на пазара на труда като сфера за насочване на работната сила.

При това работната сила като главен обект за регулиране се разглежда от нас като трудови ресурси. Работната сила като способност на индивида за труд (иначе трудът е потенциален), а трудът като целесъобразна дейност на човека (функционираща работна сила) с цел себеосигуряване със средства за живот ни се представя като различни функционални форми на трудови ресурси. В такъв контекст съотношението между тези категории е непротиворечиво и подчинено на определена логика на развитие.

Трудовите ресурси включват: трудови резерви от постоянно живеещите в дадена община (потенциална работна сила), а също и действаща работна сила – заетите трудещи се и безработни лица. Според контингента това е тази част от населението в трудоспособна възраст (заето и незаето), към която се прибавят работещите млади хора (които все още не са навършили 18 години, но упражняват труд при определени условия), работещите пенсионери, от числото на които се изваждат хората с увреждания от първа и втора група.

Намиращата се в стадия на насочване (на пазара на труд) работна сила, попадайки в сферата на производството, започва да се употребява от него. При това в производствения процес се въвличат средства за производство, предмети и оръдия на труда, т.е. материалните фактори за производство. Тук работната сила „захвърля“ стоквата си форма и се превръща в производителна сила (част от производителните сили на обществото).

При това ролята на нивото за заплащане на труда като основно условие за наемането на работна сила е нееднозначна: високата работна заплата, от една страна, увеличава търсенето на работни места от страна на икономически активното население, а от друга, води до неговото съкращаване, тъй като при работодателя се увеличават разходите за работна заплата, следователно растат разходите за производство. Стараейки се да ограничи този процес, работодателят увеличава органичния строеж на капитала, освобождава жив труд, способствайки за увеличаване на прослойката от лица, вливащи се в средите на безработните. Апробирането на тези процеси в интересите за съблюдаване на конституционните права на всички членове на обществото е важна задача на социалната политика по отношение пазара на труда и сферата на заетост.

Сферата на заетост и пазарът на труда си взаимодействат по закона за „скачените съдове“ – колкото е по-голямо напрежението на пазара на труда (надвишаване на предлагането над търсенето), толкова

по-малко е в сферата на заетост, и обратно. Поради това неговото състояние е един от ключовите показатели за всички държавни решения в социално-трудова сфера и съвместните (тристранни) споразумения в сферата на социалното партньорство.

Възниква въпросът, защо проблемът за регулиране на пазара на труда придобива такава актуалност в България?

Работата е в това, че пазарните преобразования много неравномерно обхващат всички звена на икономиката, проникват в нейните вътрешни механизми и взаимозависимости. Тяхното управление с цел формирането на единен национален пазар на труда изисква съгласувани действия.

Критичен момент на пазара на труда настъпва през периода на реструктуриране на българската икономика 1990–1997 година. Този период е свързан с процесите на приватизация и преобразуване на „социалистическата“ държавна собственост в частна собственост и освобождаването на голямо количество работна сила. Този процес протича спорадично с определени пикове и спадове, като продължава относително дълго. Всичко това е свързано с регламентирания период на приватизация от държавата на различните сектори на икономиката.

Необходимостта от засилване на държавното начало в регулирането на пазарния модел на заетост се диктува и от обстоятелството, че се запазва видима част от държавния сектор в структурата на производство. Поради това и ролята на държавата в нейното регулиране не трябва да се намалява през преходния период за развитие на икономиката. Съвременните по своята социална значимост мерки за регулиране на заетостта на икономически активното население като форми за включване на индивидуалния труд в обществения такъв с цел получаването на доход и реализирането на творческите заложби на личността са длъжни да носят основното натоварване в системата от мерки за регулиране на нивото на живот.

В процеса на регулиране на икономиката все по-очевидно става несъответствието между значимостта и мащабите на преобразования в икономиката и тяхната социална цена. Дава отражение недооценяването при реформистката социална политика за заетост от гледна точка на тяхното място в структурата на факторите за жизнено ниво на населението, а също така и влиянието им върху трудовата мотивация и търсенето на средства за живот, т.е. върху трансформирането на социално-трудовете взаимоотношения като цяло.

Възникването в реформиращото се време на наеман труд, имуществено неравенство, социално разслоение на обществото по ниво на доходи прави остро актуална обществената задача за съгласуване

на интересите на всички слоеве от населението в социално-трудова сфера – задачата за достигане на консенсус между интересите на работодателите и наемните работници. Това също става най-актуална цел на управляващата система на пазара на труда с всички произтичащи от нея задачи.

Дискусията за целите на регулиране на социално-трудова сфера, в която влиза и пазарът на трудова сила, са започнали още преди реформите. Тогава е преобладавала трактовката на целите, нейното регулиране като достигане на пълна и всеобща заетост. В икономическата литература, публикувана след 1992 г., се виждат опити за преосмисляне на съдържанието за пълна заетост, присъщо на периода за пълна заетост и задължителен труд. В това време много автори с понятието „пълна заетост“ свързват заетостта с обществено полезен труд на цялото трудоспособно население.

Подобни представи правят формално безпочвени изказванията на някои икономисти за възможността на трактовката за неефективната заетост като форма на скрита безработица, съпровождаща „пълната заетост“ в административно-командната система.

Встрани от различните несъществени модификации позициите на изследователите на този въпрос основно са представени от две оформили се гледни точки. Първата от тях като основополагащ признак за пълна заетост счита пълното задоволяване на потребностите на населението от труд. Втората в основата на пълната заетост поставя признака за съответствие между потребността на населението от труд (предлагането на труда) и платежоспособното търсене на труд (броят на работните места).

От двете приведени гледни точки ни се струва, че първата отговаря повече на социално-икономическата цел за регулиране на труда, тъй като тя характеризира пълната заетост от страна на задоволяване на потребностите на човека и ги поставя на първо място.

Втората позиция страда според нас от подмяна на понятието „пълна заетост“ с друго определение, характерно по-скоро за балансирането между веществените и личните фактори на производството. При цялата си важност „балансираността“ характеризира заетостта от страна на удовлетворяване на потребностите на производството от ефективно използване на работната сила и производствените мощности. Това ниво на взаимоотношения е много зависимо от интереса на работодателя, но то не разкрива в пълна степен интереса на обществото от пълна заетост на населението в условията на пазарна икономика, а представлява един от нейните количествени показатели. Има място и тълкуването на „пълна заетост“ като съвкупност от първична и вторична заетост, т.е. вариантът, при който на работника не му стигат

средствата от първата заетост в качеството си на източник за материално обезпечаване. Това прави за него вторичната заетост като източник за допълнително заплащане и издръжка на себе си и семейството си. Това е по-скоро количествен подход. Човек има правото, самостоятелно да определя коя от сферите на заетост за него е основна и коя допълнителна и какви да бъдат мащабите на всяка от тях.

Практически функцията за балансираност на веществените и личните фактори на производство се явява като рационална заетост, като много подвижна и оптимална за всеки даден период комбинация между работната сила и средствата за производство – цел на локалната политика по заетост.

За обществото като цяло е важно също така общественото равновесие на силите, което би стимулирало икономическото процъфтяване не по пътя на потискане на нечий интереси, а по пътя на достигане на техния консенсус и социален мир. Това и влиза в задачата за държавно регулиране на пазара на труда. При това държавата се явява:

- като гарант за конституционните права на гражданите;
- като работодател, организиращ и отговарящ за пазара на труда в рамките на държавната и общинската собственост;
- като страна в тристранните споразумения в сферата на социалното партньорство.

Мерките за държавно въздействие върху пазара на труда са насочени към оптимизиране на основните му елементи – предлагането на работна сила, което се отнася спрямо изграждащата се в съответствие с търсенето на определена рамка и качество на работните места структура в зависимост от пола и възрастта, квалификационни характеристики, условия за заплащане и т.н.

Втората критична ситуация настъпва по времето на финансовата криза през периода 2008 и 2009 година. В България този период настъпва с известно забавяне и възстановяването на икономиката продължава до 2010 г. В сравнение с предишния период на криза равнището на безработица не е в такива критични стойности, но се забелязват определени негативни явления в определени сектори на икономиката и оттам негативни процеси на пазара на труда. Характерни са пикове на висока безработица в определени региони на страната, за които има най-тежки последици.

Преодоляването също е доста бавно и мъчително и е свързано с „плащането“ на определена социална цена, която обществото като цяло се налага да плати.

Това са сложни и многостранни икономически процеси, които корелират с макроикономическите компоненти на пазарната икономика като: съотношението между нивото на заетост и цената на труда, динамиката на формите на собственост (в условията на структурна промяна), инвестиционният и данъчният климат, социалното напрежение в обществото и т.н.

Подобни глобални въпроси се решават от правителството на страната като главен носител на държавните интереси, изхождайки от националната концепция за социално-икономическо развитие. Обаче не бива да се отричат и възможностите за активно влияние на другите субекти за развитието на пазара на труда (Bogdanova, 2019).

Целите и задачите на социалната политика при регулиране на пазара на труда и продуктивността на заетостта се състоят в следното:

- създаване на всички необходими предпоставки за икономически ръст, структурна промяна на производството с цел създаване на нови и съхраняване на модернизирани работни места за заетост на икономически активното население;
- придаване на работната сила на гъвкавост, подвижност с цел свободно преливане между отраслите, сферите за прилагане на труда и професиите, а също така и между териториите в интерес на нарастване на производителността на труда и жизненото ниво;
- съединяване на всички параметри на търсене и предлагане на работна сила, обезпечаване естествено ниво на безработицата;
- съдействие за устройване на работа и социална защита на безработните и социално уязвими слоеве на икономически активното население на пазара на труда;
- формиране на нова мотивация за високопродуктивен труд на личността;
- достойно ниво на работна заплата и доход, адекватен на собствената квалификация, опита и степента на предприемчивост;
- материална заинтересованост и гражданска отговорност на индивида за поддържане на жизнения стандарт на неговото семейство;
- отстраняване на причините и факторите както от външен, така и от вътрешен характер, обуславящи съхранението на непълната заетост или скритата безработица.

При това за регулиране пазара на труда те се изменят в зависимост от:

Нивото на субекта на управление:

- общонационално (макрониво);
- регионално (ниво на административна област);

- локално (микрониво, отразяващо интересите на личността или групови интереси).

Време за тяхното осъществяване:

- краткосрочни (текущи, оперативни);
- средносрочни (тактически);
- дългосрочни (перспективни).

Според източниците за финансиране:

- средства от държавния бюджет, извънбюджетни средства, средства на обществени организации или на търговски структури, средства от фондове на оперативни програми, финансирани от Европейския съюз.

Според характера и формите за въздействие:

- преки (закони, подзаконови актове, постановления, разпореждания на администрацията и др. подобни);
- косвени (данъци, тарифи, обменни курсове на валути, лихвени нива по кредити и др. подобни);
- смесени (национални програми за социално-икономическо развитие, целеви адресни национални програми, целеви адресни регионални програми, програми за застраховане от рисковете на пазара на труда: безработица, закъсняване с плащането на помощи за безработица).

По съдържание и очаквани последици:

- поощрителни;
- забранителни;
- ограничителни;
- защитни.

Избирайки определени регулиращи мерки, управляващият субект всеки път трябва да се основава на конкретната ситуация на пазара на труда, разкритите при анализа тенденции, техните оценки и определяне предпочитането на дадена мярка на пазара на труда, тяхната съгласуваност или противоречивост по отношение на съществуващото законодателство, възможните социално-икономически последици и др.

Конкретното използване на едни или други мерки за регулиране пазара на труда представлява само по себе си съвкупност от изброените по-горе направления и форми за осъществяване на социалната политика. Въпреки това всеки път тя се отнася или към типа на пасивна политика на пазара на труда, или към активния ѝ тип. Дадената типология за социална политика е одобрена от МОТ (Международна организация на труда) и се използва в нейните документи.

Основа на пасивната политика на пазара на труда се явява отговорността на държавата за положението на работника и работодателя на пазара на труда. Такава политика е характерна за преходната икономика и предполага определени гаранции за работниците от страна на държавата за периода на стабилизация на страната. По същество тя се явява продължение на държавния патернализъм в условията на изграждане на пазарна икономика и е насочена към изглаждане на социалните конфликти.

Към мерките за пасивна политика на пазара на труда се отнасят: регистрация на гражданите, обърнали се към службата по заетост, определяне помощта при безработица, организация за съвременното получаване на помощта за безработни, предсрочно пенсиониране.

Бидейки неотделима част от социалната политика на държавата в периода на изграждане на пазарна икономика, пасивната политика на пазара на труда преследва главната си цел – стабилизиране на нивото на потребление от трудоспособните лица, попаднали в положението на безработни, избягвайки по този начин конфликта между труда и капитала.

Критиците на подобен курс считат пасивната политика на пазара на трудът социално опасна и заплашваща с паразитни настроения и демотивация от страна на безработните, което потиска правата на групата на заетите. Противниците на идеята за преобладаване на пасивните програми за регулиране пазара на труда, в това число и програмите за застраховане от безработица, твърдят, че за държавния бюджет, както и за бюджетите на другите нива, главна задача трябва да стане съдействието на продуктивната заетост, а не „консервацията“ на безработицата. Това вече е мярка за активна политика на пазара на труда.

В основата на активната политика на пазара на труда трябва да залегне съдействието на безработния в активното търсене на работни места за включване в трудовата заетост, което би му позволило да обезпечава финансово себе си и семейството си с доходи и други средства за съществуване. Иначе казано, активната политика на пазара на труда прехвърля отговорността за положението на човека и неговото семейство на самия него. Той ще живее в съответствие със своя доход от собствената заетост и тогава само от него зависи положението на хората, които издържа (Terziev, 2019a-b).

Активната политика на пазара на труда е призвана да предпазва от поява на масова безработица. Затова тя предвижда:

- профилактични мерки на службите по заетост съвместно с работодателите за преориентация и професионална преквалификация

на персонала на предприятията и организациите, осъществяващи структурното преустройство на производството;

- активно търсене на работно място и устройване на работа в съответствие с професията, личния опит и наклонностите на работника;

- мерки по съдействие на самозаетостта;

- професионално консултиране на желаещите да открият собствена фирма;

- субсидии в размер на едногодишната помощ за безработица;

- непарични форми за поддръжка на дребния и семейния бизнес.

По такъв начин активната политика е насочена към засилване на конкурентостта на работната сила, съдействие на всички форми за индивидуална заетост, в това число семеен бизнес и фермерство.

Трудностите на различните периоди диктуват невисоко ниво за реализация на тази отговорност в областта на жизненото ниво – нивото на минималните социални стандарти. Но другите насоки в държавното съдействие на заетостта: социалната защита на работещите и безработните, социалната помощ и поддръжка в областта на заетостта – понастоящем се нуждаят от съответстващия инструментариум за оценка на собствената дееспособност.

Отказвайки се от своите патерналистически в миналото позиции в областта на организацията на труда и заетостта, държавата не трябва да остава безучастен наблюдател на трудностите, с които се сблъсква населението във връзка с промяната на икономическия модел. Тя трябва да се проявява като активен субект за прогнозиране и регулиране на заетостта с присъщите само на нея специфични функции в сферата на заетостта- заплащането на труда и неговата социална поддръжка, социалната защита и социалното партньорство.

Настоящата кризисна ситуация по повод разпространението на вирусна инфекция на COVID-19 поставя отново на изпитание реализираните социални политики по отношение на безработицата и заетостта. Цели сектори на икономиката са в принудителен застои и други са ограничени до такава степен, че функционирането им е минимално. Това предполага активни процеси на натиск върху действащата социална система. Доколко тя е в състояние да понесе тези критични процеси и в какъв обем те ще се случат, предстои да видим, но за всички е ясно, че негативното влияние вече е факт и то ще се засилва. Независимо от това, че българската икономика в последните години бележи ръст, то напредъкът е доста крехък и незначителен, за да може да компенсира случващото се.

Основата на европейската активна социална политика на пазара на труда е свързана с проектното начало. Това е процес, който изисква подготовката на проекти от местните общности, които да бъдат представени за финансиране по определените оперативни програми. Този подход дава възможност да се реализират и финансират проекти, които са доказано необходими за местните общности и ще послужат за подобряване на социалната среда.

За съжаление този подход изисква продължителен период за осъществяване, който е съпътстван с конкурсна процедура, предварителна оценка на проектните предложения и последващо сключване на съответните договори за изпълнение. Практиката показва, че необходимото време за подобна процедура е около 6 месеца при оптимално ѝ осъществяване.

В тази кризисна ситуация, при която почти всички сектори на икономиката с малки изключения са засегнати, се задава въпросът, дали това е възможен сценарий и доколко той ще отговори на обществените очаквания.

Възможните решения в тази посока са няколко. При действие в режим на извънредно положение да се предприемат интервенции, които да имат временен характер и да променят Националния план за действие в сферата на заетостта. Обикновено такива кризисни мерки трябва да бъдат предхождани от обстоен и детайлен анализ – за което времето е недостатъчно и няма как да се реализира, т.е. те трябва да стъпят на предишен опит в периоди на кризисни ситуации.

Ако ние се базираме на натрупания предишен опит и търсим апробирането на тези мерки, то трябва да съобразим, че автоматичното им пренасяне в сегашната ситуация е невъзможно и дори немислимо. Потребността от бърза реакция поставя на изпитания не само българското правителство, но и останалите европейски правителства, които би следвало да действат в синхронна политика, обуславяна от членството ни в Европейския съюз.

Обусловена и налична в настоящия момент, такава политика на практика не съществува освен наличието на комплекс от предпазни мерки, свързани с живота и здравето на хората. Това поставя въпроса, дали тя ще се реализира или дали националните органи не трябва да действат самостоятелно, без да очакват такава европейска синхронизация. По-вероятно е да се случи второто и всяка отделна държава да се опита да приложи подходящ и адекватен механизъм. Към настоящия момент са известни мерките, които прилагат държави като Италия и Испания. Това са пасивни мерки на директна компенсация във финансов и натурален ресурс, които да осигурят относително нормален живот в период на карантина. Това дава относително

спокойствие на хората, които са засегнати и са карантинизирани, и възможност да се отложи за относително кратък период на вземане на останалите решения.

В България този процес на вземане на решения във вече текуща кризисна ситуация се забави и предварително предложеният комплекс от такива пасивни мерки все още не сработва и няма как да се оцени неговото въздействие. Още повече българският парламент прави многократни промени в тази посока и конкретно реализираните предложения все още не са в действие. Това увеличава натиска върху социалната система, като службите по заетост отчитат все повече и повече регистрирани безработни лица от различни засегнати сектори на икономика. В този случай действат обичайните способности на социално подпомагане – обезщетения при безработица при условията на действащия Кодекс за социално осигуряване, помощи при особен тежък социален статус, помощи при хора с ограничени възможности и др.

Това, разбира се, не е очакваното решение на проблема и при всички случаи системата на социално осигуряване в широкия смисъл на това понятие ще бъде подложена на далеч по-силен натиск. При тази ситуация ще се наложи прилагането на извънредни мерки при отчитане на конкретните обстоятелства (най-засегнати сектори, предстоящо освобождаване на голямо количество работна сила, регионални различия, приток на хора от други държави, които се прибират в България вследствие на създалата се кризисна ситуация и др., области с относително висок брой на заразени от COVID-19 и др.) (Terziev, 2019c-i).

В посока на реализиране на активните мерки този процес е в начален стадий на развитие. Не се предлага процес на тяхното активно обсъждане и реализиране, като се отчита, че стресовата ситуация, в която е поставена социалната система, не е способна да реагира толкова бързо и адекватно. Комплексът от мерки и мероприятия следва да е доста разнопосочен, като например за тези от сферата на културата, чието възстановяване, дори след приключване на периода на пандемията е ще е доста дълго. Налага се обосноваване диференциране на този подход на вземане на решения и „обличането му“ в съответната законова форма. Нашите предвиждания са, че процесът на вземане на тези решения ще бъде закъснял и няма да окаже необходимото въздействие. Безспорно икономическата система на страната е в относително равновесие и тя не показва целия набор от елементи, които да отчитат пълен критичен етап, но трябва да имаме предвид и забавеното действие на този процес, който е свързан с поведението на работодателите. Те се опитват, чрез инструментариума на трудовото

законодателство, да запазят своята дейност, дори и с намалени темпове – ползването на платени и неплатени отпуски, производствен престой, намалено работно време, дистанционна работа и т.н. На тези действия от страна на работодателите може да се разчита в относително кратък период от месец или два, след което държавата трябва с пълна сила да употреби своите възможности за защита и регулираща функция и да се постарее, да осъществи в максимално добра степен ролята си на активен играч на пазара на труда. Доколко и как това ще се случи, предстои да видим и да усетим!?

3. Заключение

В света на съвременното законодателство за труда за всеки отделен индивид, както и за обществото като цяло, заетостта не може да бъде излишна, естествено в широкото социално (а не физиологическо) тълкуване на това понятие. Горната – приемлива – сама по себе си – граница на обема и съдържателността на заетост човек определя сам. Оттам и незаетостта – това още не е безработица. Безработен се смята незает индивид, желаещ да се труди, способен за производителен труд и търсещ активно работа.

Принципът за равни възможности при реализация на конституционното право на труд не изключва, а предполага диференциран подход при избора на форми за съдействие и поддръжка на различните групи от икономически активното население, оказващо се на пазара на труда. Всички видове помощи трябва да бъдат еднакво достъпни за тези, които се нуждаят от тях. Това изисква щателна работа на структурите и службите по заетост по създаване, класифициране на банки от данни за всеки контингент и специфика на помощта.

Освен това е необходимо поддръждане на целите и конкретизиране на задачите по регулиране на отношенията на пазара на труда между всички нива на управление, както и активните негови субекти.

Към компетенциите на централните органи на властта се отнасят и тези за определяне и контрол на изпълнението на социалните гаранции в областта на заетостта, обезпечаване на обема от централизирани инвестиции за реализиране на общодържавни социални програми, в това число и програми за пълна заетост, създаване и съхранение на работни места, професионално ориентиране и друго сътрудничество с корпоративния капитал при въвличането му в процеса по инвестиране в заетостта. Своето място в активната политика на пазара на труда трябва да заемат и регионалните структури, отговорни за състоянието по заетостта.

Местните органи определят статуса на безработните и нивото на слаба осигуреност на населението от региона, разкриват такива граждани и им оказват конкретна помощ при устройване на работа с парични средства или помощи в натурална форма.

В тази връзка в групата от мерки за активна политика на пазара на труда с цел съдействие на заетостта присъстват и т.нар. „преходни форми“ от безработица към продуктивна заетост, а следователно – тактическите цели за регулиране на пазара на труда. При това възниква необходимостта, както ни се струва, за уточняване на понятията „временна заетост“, „основна“ (първична) заетост, „допълнителна“ (вторична) заетост и др. подобни.

В последно време чуждите и нашите изследователи отделят голямо внимание на временната заетост като ограничено по време търсене на работна сила. Понякога временната заетост е обусловена от съдържанието на труда, ограничен от временен (сезонен) период. Във втора част на разработка се прави кратък анализ на състоянието на заетостта и безработицата през изминалата 2019 г. в България, като се прави опит да се определят очакванията за развитие на пазара на труда през настоящата година преди настъпване на кризата и възможностите за пазара на труда по време и след настъпване на кризисната ситуация.

Използвана литература

- Bogdanova, M. (2019). Sosial policies and programmes in Europe. // Proceedings of ADVED 2019 - 5th International Conference on Advances in Education and Social Sciences, 21-23 October 2019, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019, pp. 469-476, ISBN: 978-605-82433-7-8.
- Terziev, Venelin. (2019a). Social efficiency as a measure of social activities. // Proceedings of SOCIOINT 2019- 6th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities 24-26 June 2019- Istanbul, Turkey, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019, pp. 363-373, ISBN: 978-605-82433-6-1.
- Terziev, Venelin. (2019b). Effects of the impact of the active policies on the labor market. // Proceedings of SOCIOINT 2019- 6th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities 24-26 June 2019- Istanbul, Turkey, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019, pp. 381-395, ISBN: 978-605-82433-6-1.

- Terziev, Venelin. (2019c). The legacy for the beginning of the market economy transition in Bulgaria. // Proceedings of SOCIOINT 2019- 6th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities 24-26 June 2019- Istanbul, Turkey, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019, pp. 301-308, ISBN: 978-605-82433-6-1.
- Terziev, Venelin. (2019d). Policies for building a functioning labour market in Bulgaria. // Proceedings of SOCIOINT 2019- 6th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities 24-26 June 2019- Istanbul, Turkey, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019, pp. 309-316, ISBN: 978-605-82433-6-1.
- Terziev, Venelin. (2019e). Factors influencing employment and unemployment policies in Bulgaria. // Proceedings of SOCIOINT 2019- 6th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities 24-26 June 2019- Istanbul, Turkey, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019, pp. 317-323, ISBN: 978-605-82433-6-1.
- Terziev, Venelin. (2019f). Flows of labor force and types of labor markets in the transition economy. // Proceedings of SOCIOINT 2019- 6th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities 24-26 June 2019- Istanbul, Turkey, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019, pp. 405-418, ISBN: 978-605-82433-6-1.
- Terziev, Venelin. (2019g). The good practices in the regulation of social development. // Proceedings of SOCIOINT 2019- 6th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities 24-26 June 2019- Istanbul, Turkey, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019, pp. 419-429, ISBN: 978-605-82433-6-1.
- Terziev, Venelin. (2019h). Methodological approach to research and evaluate the main states and transitions on the labor market. // Proceedings of SOCIOINT 2019- 6th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities 24-26 June 2019- Istanbul, Turkey, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019, pp. 430-438, ISBN: 978-605-82433-6-1.
- Terziev, Venelin. (2019i). The transition labor market- competitiveness of the employee. // Proceedings of SOCIOINT 2019- 6th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities 24-26 June 2019- Istanbul, Turkey, International Organization Center of

Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019, pp. 439-451, ISBN: 978-605-82433-6-1.

Венелин Терзиев е професор в Русенски университет „Ангел Кънчев”, Русе и Военна академия „Георги Стойков Раковски“, София, България. Притежава научните степени „доктор на науките“ (Икономика), „доктор на науките“ (Национална сигурност), „доктор на науките“ (Социални дейности). Научни интереси: икономика, национална сигурност, социални дейности.

ORCID ID: 0000-0003-1115-8877

ISSN 0323-9004

Economic Archive

Svishtov, Year LXXIII, Issue 3 - 2020

**Macroeconomic Challenges and Risks Posed
by the Global Coronavirus Crisis**

Eclectic Views on the Consequences of COVID-19

**The National Employment Plan in Bulgaria - Policies,
Priorities and Necessary Changes Due to COVID-19**

**COVID-19 and the National Employment Plan
in Bulgaria – Analysis and Opportunities for Change**

**Methodological Aspects of Management
of Portfolios of Investment Projects for Real Assets
of Business Organizations**

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS
SVISHTOV

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
Проф. д-р Георги Иванов – зам. главен редактор
Проф. д-р Йордан Василев
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Румен Лазаров
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Анатолий Асенов
Доц. д-р Пресияна Ненкова

МЕЖДУНАРОДЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р ик.н. Михаил А. Ескиндаров – Ректор на Финансовия университет при Правителството на Руската федерация – федерална държавна образователна институция за професионално образование, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Проф. д-р Кен О'Нийл – Почетен професор към Департамента по маркетинг, предприемачество и стратегии на Университет Ълстер, Северна Ирландия и председател на борда на директорите на Школа за социални предприятия в Ирландия.

Проф. д-р Ричард Торп – Професор по развитие на управлението, Бизнес школа на Университета Лийдс, Великобритания.

Проф. д-р ик.н. Григоре Белостечник – Ректор на Молдовската академия за икономически изследвания, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Проф. д-р ик.н. Михаил Ив. Зверяков – Ректор на Одеския държавен икономически университет, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Проф. д-р ик.н. Олена Непочатенко – Ректор на Умански национален аграрен университет (Украйна).

Проф. д-р ик.н. Дмитрий Лукьяненко – Ректор на Киевски национален икономически университет „Вадим Гетман“ (Украйна).

Проф. д-р ик.н. Андрий Крисоватий – Ректор на Тернополски национален икономически университет, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Проф. д-р ик.н. Йон Кукуй – Супервайзор на докторски програми в областта на счетоводството и финансите в университета Валахия – гр. Търговище, Румъния, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Доц. д-р Мария Кристина Стефан – Директор катедра „Мениджмънт – Маркетинг“, Университет „Валахия“ - гр. Търговище, Румъния.

Доц. д-р Анисоара Дуика – Катедра „Мениджмънт“, Университет „Валахия“ – гр. Търговище, Румъния.

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор на български език
Ст. преп. Венцислав Диков – координатор и ръководител на екипа за превод, стилев редактор и преводач
Ст. преп. д-р Петър Тодоров – преводач и стилев редактор
Ст. преп. д-р Маргарита Михайлова – преводач и стилев редактор
Ст. преп. Румяна Денева – преводач и стилев редактор
Ст. преп. Иванка Борисова – преводач и стилев редактор
Деяна Веселинова – технически секретар
Благовеста Борисова – графичен дизайн и веб публикуване

Адрес на редакцията:

5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров“ 2

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор

☎ (+359) 889 882 298

Деяна Веселинова – технически секретар

☎ (+359) 631 66 309, e-mail: nsarhiv@uni-svishtov.bg

Благовеста Борисова – компютърен дизайн

☎ (+359) 882 552 516, e-mail: b.borisova@uni-svishtov.bg

© Академично издателство „Ценов“ – Свищов

© Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов

НАРОДНОСТОПАНСКИ АРХИВ

ГОДИНА LXXIII, КНИГА 3 – 2020

СЪДЪРЖАНИЕ

Димитър М. Иванов

Макроикономически предизвикателства и рискове, породени от глобалната коронавирусна криза /3

Атанас Дамянов

Еклектични възгледи за последствията от COVID-19 /31

Венелин Терзиев

Национален план за заетостта в България – политики, приоритети и необходимост от промени вследствие на COVID-19 /44

Венелин Терзиев

COVID-19 и националният план за заетостта в България – анализ и възможности за промени /61

Димитър М. Благоев, Радостин Бояджиев

Методически аспекти на управлението на портфейл от инвестиционни проекти за реални активи в бизнес организациите /79